

Pashayeva, A. (2021). Teymur Ateşli'nin mühaceret şiirleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 1505-1524.

DOI: 10.21550/sosbilder.877568
Araştırma Makalesi / Research Article

TEYMUR ATEŞLİ'NİN MÜHACERET ŞİİRLERİ

Aynura PASHAYEVA*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 9 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 23 Mart / March 2021

ÖZET

Azərbaycan mühacəret ədəbiyyatının önəmli isimlerinden olan Teymur Ateşli'nin şiirleri hem içerik hem de sanat açısından oldukça zengindir. Eserlerinde Azərbaycan Halk Edebiyatı ve Klasik Edebiyatı'nın etkisi büyüktür. Ateşli'nin şiirlerinin incelenmesi Azərbaycan Edebiyatı'nın araştırılması açısından büyük önem arz etmektedir. Şiirlerini kronolojik olarak iki grupta incelemek yerinde olacaktır: 1949'a kadarki dönem ve 1949 sonrası Türkiye dönemi. Ateşli'nin şiirlerindeki kahramanlık mücadelesi, vatan sevgisi duygusunu aşılama büyük ihtiyaç duyulan herhangi bir toplumdaki modern genç nesil için önemli örnektir. Şair "Qafkaz", "Bir Parça", "İstiklal", "Ustadıma" şiirlerinde vatan özlemini, Sovyet toplumuna karşı öfke ve nefretini, isyanını yansıtmakta; bağımsız bir Azərbaycan ummaktadır. "Vazifeni Yap Arkadaş!", "Taşlamalar" şiirlerindeyse şairin yaşadığı toplumda haksızlığa karşı yapılan protestoya tanık olunmaktadır. Ateşli'nin adalet, azim ve vatanseverlik mücadelesi Türk dünyasının gençliğine örnek olarak her zaman hafızalarda yaşayacaktır. Araştırmada ilk defa konu hakkında daha çok Teymur Ateşli'nin kitap, dergi ve gazetelerdeki şiirlerinden, orijinal kaynaklardan ve akademik çalışmalardan yararlanılmış; karşılaştırmalı analiz ve tarihî tahlil yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ, şiir, dergi, gazete, Azərbaycan

Teymur Ateşli's Emigration Poems

ABSTRACT

The poetry of Teymur Ateşli, one of the prominent figures of Azerbaijani emigrant literature, is very rich both in terms of content and art. The influence of Azerbaijani folklore and classical literature is great in his work. The study of Teymur Ateşli's poem

* Dr., Öğretmen, Odlar Yurdu Üniversitesi, Bakü / AZERBAIJAN, aynure8@mail.ru

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 22 Sayı: 41 / Volume: 22 Issue: 41

is of great importance for the study of Azerbaijani literature. It would be appropriate to examine her poems chronologically in two groups: the period until 1949 and Turkey period after 1949. The heroic struggle for national independence in T. Ateşli's poems is a prime example for the modern young generation in any society where there is a great need to instill a sense of patriotism. There are in his poems, he longs for his homeland, anger, hatred, rebellion against Soviet society and hopes for an independent Azerbaijan in "Qafkaz", "Bir Parça", "İstiklal", "Ustadıma" poems. In the poems "Vazifeni Yap Arkadaş!", "Taşlamalar" we witness the poet's protest against injustice in the society in which he lives. T. Ateşli's struggle for justice, determination, and patriotism will always live in memories as an example to the youth of the Turkish world. In this article, for the first time, the poems published in the "Akşam Haberleri" newspaper, Azerbaijan magazine and anthology books were analyzed by using the poet's poems with analytical and historical analysis method

Key words: Karabakh, poetry, journal, newspaper, Azerbaijan

Giriş

Azerbaycan muhaceret edebiyatının öncü isimlerinden biri olan Teymur Mustafa oğlu Ateşli'nin (1923-1976) şiirleri muhteva ve sanat açısından oldukça zengindir. İstiklal Savaşı, vatan özlemi, gam, şikâyet kimi zamansa sevinç, iyimserlik onun şiirlerinin ana unsurlarıdır.

Mustafa Teymur Ateşli, II. Dünya Savaşı'ndan önce Sovyet Ordusu'nda sonra Alman Ordusu saflarında bir SS subayı olarak Stalingrat Savaşları'na katılan Azerbaycan Türklerindedir.

Çocukluğu sefalet içerisinde geçen Teymur Ateşli, babasının Sibiryaya sürülmesi (1922) ve annesinin hapse atılması üzerine, ailesini reddetmek şartıyla okula alınmış, lise eğitimini bitirdikten sonra üniversiteye girmiş, fakat 1940 Mayıs'ında askere alınarak işgal altındaki Polonya'ya gönderilmiştir. Burada işkenceli bir hayat geçiren Teymur Ateşli, 1942 senesi Haziran'ında Almanların Ruslara aniden saldırmaları üzerine Kızıl cehennemden kurtulmak için kendi arzusu ile teslim olmuş, Almanların Ruslara düşman milletleri birlikte kurmak kararı üzerine

Berlin'e subay okuluna gönderilmiş, hususi ve sıkı bir talim terbiyeden sonra teğmen türbesiyle mezun olmuş, SS birliklerine verilerek Rus cephesine gönderilmiştir. Rusya'yla birçok harplere girdikten sonra ordu ile Stalingrat cephesine gönderilen Teymur Ateşli, burada üç buçuk ay devam eden kanlı savaflara esir düşünceye kadar katılmıştır.

1920'den itibaren Sovyet Rusya'nın Türkler üzerinde uyguladığı baskı ve asimilasyon çalışmaları sonucu, Türk ırkından olanların Türkiye'ye kabul edilmeleri üzerine birçok Türk ikinci anavatana, Türkiye'ye gelmiştir. Edebiyat ve sanat alanında önemli eserler vermiş olan bu Türklerden biri de Teymur Ateşli'dir.

1949'dan sonra Adapazarı'na taşınan T. Ateşli, hayatının sonuna kadar "Akşam Haberleri" gazetesinde çalışmıştır. Bu nedenle onun 1949 öncesi şiirlerinde üzüntü, vatan özlemi ve karamsarlık daha ön plandadır. 1949'dan sonra şiirinin edebi yönü değişmiş, Türkiye'nin sosyopolitik hayatını ele alan konulara sıkça yer vermiş, kimi zaman hiciv tarzında sert eleştirel şiirler de yazmıştır (Paşayeva, 2014: 38-39).

Teymur Ateşli'nin şiirlerinin incelenmesi Azerbaycan Edebiyatı açısından büyük önem taşımaktadır. Şiirleri kronolojik olarak iki gruba ayırarak incelemek yerinde olacaktır: 1949'a kadarki dönem ve 1949'dan sonrası Türkiye dönemi.

Teymur Ateşli'nin şiirleri ayrıca bir konu olarak şimdiye kadar araştırılmamıştır. İlk defa bu makalede "Akşam Haberleri" gazetesinde, Azerbaycan dergisinde ve antoloji kitaplarında basılan şiirler esasında şairin şiirleri karşılaştırmalı analiz ve tarihî tahlil yönteminden yararlanarak araştırılacaktır.

1949'dan Öncesi Şiirlerde Vatan Özlemi

T. Ateşli'nin 1949 öncesi şiirlerinde vatan özlemi ve keder ana motiftir. Çünkü bu dönemde Azerbaycan'dan uzakta yaşamak mecburiyetinde kalan şairin şiirlerinde ana vatanına kavuşacağı günü

gece gündüz bekleyiş ve hâlâ kalıcı bir yuva bulamayan şairin isyanı, üzüntüsü vardı. Onun şiirlerinde Azerbaycan Klasik Edebiyatı'nın yanı sıra XVIII. yüzyıl şairleri Molla Panah Vagif ve Molla Veli Vidadi'nin etkisi açıkça hissedilmektedir. T. Ateşli de âşık şairi Molla Panah Vagif gibi Azerbaycan güzellerine şiirler ithaf etmiştir. Her şairde olduğu gibi T. Ateşli'nin güzellmelerinde de bambaşka edebi renkler, farklı bakış açıları vardır. Şairin görüşüne göre köy kızları daha güzeldir. Bu güzellik sadece görünüşte bulunmamaktadır, aklı ile doğruyu yanlıştan seçebilmesinde, kalbinin saflığında, yalan söylememesinde, şefkatinde, şerefinde vardır. Bu nedenle şair, “Ben seni tüm cihana değişmem” diyerek fikrinde kararlılığını bir kez daha vurgulamaktadır. Vagif ve Vidadi tarzının etkisi ile halk edebiyatının koşma türünde yazdığı “Hicranlı Sesler” şiirinde şair kalbine hitap ederek insanların sadakatsizliğindeki tüm acı ve hasreti görerek dünyaya kabir der, sıkıntı içinde olduğunu vurgulayarak hicretin sebebini, gönül yarasını anlatır:

*Yaqın bedenimi dönderin küle,
Gözyaşı dökmeyin, sovurun yele,
Belke zerre külüm vatana yetsin,
Menden salam desin muqeddes ele.* (Ateşli, 1947: 5)

T. Ateşli'ye göre anne vatan kadar değerlidir ve her zaman onunla yeniden bir araya gelme ve onunla birlikte olma arzusu vatan kadar arzu olunandır. Şair 1947'de Hamburg'da yazdığı “Anne” adlı şiirinde annesinin ne acılar çektiğini, onun dilinden dökülen kelimeleri çok uzaktan ancak yakındaymış gibi hisseder:

*Ay bala, tez qayit, tükendi sebrim,
Öldüm hesretinle, qazıldı qebrim.* (Ateşli, 1947: 9)

T. Ateşli II. Dünya Savaşı'nda göstermiş olduğu cesareti ve kahramanlığından dolayı Almanların en büyük şeref nişanı olan Eisenkreuz-Demir Haç ödülüne layık görülmüştür (Paşayeva, 2014: 40). 24 Nisan 1942 kararının ardından Almanların bu en yüksek ödülü sadece Almanlara değil Alman lejyonerlerine hizmet eden Alman askeri

üniforması giyme hakkı kazanmış Ruslar, Ukraynalılar, Belaruslar ve Kazaklara da verilirdi (Yaqublu, 2005: 86). Ancak ödülün yaşattığı sevinci T. Ateşli'nin hiçbir şiirinde görmüyoruz. Çünkü şair yüreğinde sadece evinden, sıcak yuvasından uzak hasretin yarattığı üzüntüyü taşır. Rubailerinde bahsedildiği gibi onun için hayattaki en değerli şey vatanıdır:

*Dünyanın varını saydılar bana,
Dediler hangi şey değerlidir sana,
Söğledim vatanım, yine vatanım,
Canım sadakkatır doğma vatana.* (Tuna, 2000: 43)

Almanların Rusya'nın Stalingrad (şimdiki adı Volgograd) şehri için (23 Ağustos 1942-2 Şubat 1943) süren savaşın ardından, Almanya Mittenvald'daki uluslararası ayrılıkçı kampında yaşayan Teymur Ateşli kendisini çok yorgun ve sıkılmış hissetmiştir. Bu yorgunluğun sebebi vatana kavuşmak hayalini gerçekleştirememesi değil yabancıların, yani Almanların ve Rusların yürüttüğü çirkin oyunlardı. “Sibir'den Mektup” (1947) şiirinde dünyada doğduğu için pişmanlık duyan T. Ateşli soğuktan donmuş bedeninde gözlerini açacak gücünün olmadığını, Ruslar tarafından aşağılandığını ve dövüldüğünü abisine hitaben anlatmaktadır:

*Kahrolmuş Sibirya artık kan deryasıdır,
Fakat ulviyyetlere erenler dünyasıdır.* (Teymur, 1947: 26)

Tüm bu mücadele sırasında T. Ateşli'nin tek hedefi Kafkasya'ya kavuşmak umudu idi. “Qafkaz” şiirinde (1947) Kafkasyalıları Ruslara karşı isyan etmeye, Kafkasya'nın Ruslar tarafından ele geçirildiğine, Nero'nun en kötüsünün Kafkasya'da ezildiğine, büyük babasının Ruslar tarafından Sibirya'da dövülüp işkence görmesine ve Kafkasyalıları buna karşı isyana davet eder. Kaçak Nabi, Hacı, Babek ve Köroğlu'nun ruhlarını Sovyet rejiminin sıkıntı ve acılarından intikam almaya sesler. T. Ateşli başına gelenlerin sebebini komünist Ruslarda görür. Bu,

“Azerbaycan’dan Çekil” şiirinde anavatanında Sovyet rejimini kuran emperyalistler tarafından kınanır:

*Lanet sana, sen ancak layiksin bu lanete,
Lanet senin verdiğin zincirli “hürriyet”e.* (Teymur, 1947: 16)

Şair, oğlu Kemal’e nasihatinde istiklal mücadelesinde tuttuğu yolu hakikat yolu olarak nitelendirir. “Orda güneş yoktur, orda zülmet gece var” (Ateşli, 1957c: 28) diyerek dedelerinin mezarlarında rahat uyumamasının sebebini komünistlerin yürüttüğü rejimde görür.

“Görmedim” şiiri (1947) yazarın Azerbaycan Edebiyatı’nda yaygın olarak kullanılan şairin şikâyetlerini yansıtmaktadır. Âşık Alasgar, Molla Panah Vagif, Huseyn Cavid bu konuyu ele almıştır. T. Ateşli bu şairler gibi şikâyet geleneğini sürdürerek “Görmedim” şiirini kaleme almıştır. Çok cefa çekip vefasızlık gören, gençliğinde zahmetlerinin heder olmasından, arkadaşlarının nankörlüğünden yakınan şair, Almanların Mitenvald esir kampında çaresiz kalmasından bahsetmektedir.

*Birce udum, su isdedim, vermediler yandı dilim,
Ben her kime el açdımsa, daş elleri sıgdı elim,
Oq vuruldu üreğime, parçalandı dilim-dilim,
Müxteseri cahanda men sedaqeti var görmedim.* (Teymur, 1947: 28)

1949’dan Sonraki Şiirlerinde Türkiye’deki Sosyopolitik Hayat

T. Ateşli hakkını arayan ama bulamayan bir şairdir. “Bir Parça” şiirinde (1953) “Hakkımı ver, hak isterim, ben insanoğlu insanım” der ve Hakani’nin, Nizami’nin, Fuzuli’nin, Cavid’in ve Sabir’in yetiştiği Azerbaycan topraklarında hakkı olduğunu ilan eder. Hakkını alamayan ve kendi hakkı için haklı bir savaşın kahramanı olan şairin isyanı 1949’dan sonraki şiirlerinin ana çizgisini oluşturmaktadır.

Bir taraftan savaş, öte yandan da gurbet acısı onun hayatını işkenceye dönüştürmüştür. 16. yüzyıl Türk dünyası edebiyat okulunu

kuran büyük şair Muhammed Fuzuli'nin “Şabi hicran yanar canım” gazelinde şairin dertli ahı ile kendi vatan hasreti ahı arasında bir karşılaştırma yapmaktadır:

*Kime sögleyim bu derdimi “Şabi hicran yanar canım”
Zalim felek insaf eyle, ben yazıkda kalmadı can. (Tuna, 2000: 438)*

Gençlik neşesinin ne olduğunu bilmeyen şair, her zaman acı çekmektedir. Kederinin yükü, herhangi bir güzelden ayrılmak değil vatansızlık kaderi, üveyliktir. “Nâkam gençliğime yas tuttum ben” diyen şair, teselli bulamadığını vurgulayarak kendisini sürgün olunmuş esir olarak nitelendirmiştir. Şairin acısını kimse anlamaz çünkü onun gibi acı çekmeyen, acıyı anlayamazdı. Şair için bağımsızlık, onun kalbi kadar içten, hava ve su kadar önemlidir. 1956'da yazdığı “İstiklal” şiirinde bağımsızlıktan yoksun dünyanın kendisi için cehennem olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Bağımsız güneşi çağıran şair, bağımlı kalplerin mahvolduğunu not eder:

*Ben istiklal aşığı yalnız sana can dedim,
Kalbimi meşşal etdim, istiklalçin yan dedim. (Ateşli, 1956: 7)*

Şairin vatan hasretli şiirlerinde onu iki şey düşündürmektedir: sadakat ve vefasızlık problemi. “Sadakatin meyvesi tatlıdır” diyen şair, en çok yersiz gurur ve küstah nefret eder. Bu nedenle vatanına bağlılık yemini eden T. Ateşli şiirlerinde asi ve cesurdur.

“Ben Hakkımı İsterim” şiirinde (1958) cesurca esir ve mazlum Azerbaycan'ın haklarını talep eder. Şairin isyan dalgasının yüksekliği “ya gerçek ya da ölüm” seviyesine kadar yükseler:

*Nedir bu sersem gidiş, tarih haddini bilsin,
Ya beraber ölelim, ya da hâkim verilsin. (Ateşli, 1958a: 10)*

Şair “İsyân” şiirinde (1958) uzun zamandır beklenen memleketi Hazar Denizi'ni isyan etmeye çağırır, ancak bu isyanın onu memleketine geri getireceğini ummaktadır:

*Ey dar günde dost güneş, sen de aktıl isyana,
Bir cehenneme döndür sen de dünyayı sen düşmana.* (Ateşli, 1958b: 43)

Şair de aynı zamanda halkına hitap eden: “Öldürelim, ölelim, hür insanlık sağ olsun” (Ateşli, 1958b: 43) söyleyişinden yıllar sonra Azerbaycan halkı onun tavsiyesine uyarak 20 Ocak 1990 gecesi 146 kişiyi öldürdü ve haklarını talep ederek 70 yıldan sonra Sovyet İmparatorluğu'nun etkisinden kurtulur.

Şiirlerinde üstadı diye hitap ettiği Mehmed Emin Resulzade, “Ustadıma” şiirinde (1957) onuruyla yaşayan ve ölen büyük bir şahsiyettir. Şair kurtuluş güneşinin onun ölümüyle battığını belirtmektedir. Şiirdeki bu mısralar T. Ateşli'nin bugünkü Azerbaycan'ın bağımsızlığını öngördüğünü bir kez daha ispatlamaktadır:

*Geçtikce nesiller, geçtikçe devran,
Senden ders alacak iller her zaman,
Bir mektep bahş etdin her günün bize,
Eserin olacak hür Azerbaycan.* (Şamilkızı, 2018: 401)

T. Ateşli'nin vatan şiirlerindeki en güzel tarzlarından biri betimleme sanatıdır. 1957'de yazdığı “Azerbaycan” şiirini Mehmed Emin Resulzade'ye adamıştır. Eser bir şiirden daha çok, Azerbaycan'ın tabiat güzelliklerini okurlarına her yönüyle yansıtan doğa haritasıdır. Şiirde Azerbaycan'ın her yöresinin lezzetli meyvelerini, enfes doğasını, kültüründen mutfağına kadar lirik notaları gururla şarkı gibi söyler. Kapaz dağı, Göygöl, Kur, Araz Nehri, Hanbulan Gölü, lezziz yemekleri ile meşhur Gence şehri, limon, portakal ile meşhur Lenkeran, karpuzu ile meşhur Nahçıvan, elması ile meşhur Kuba, fındığı ile meşhur Şeki, Şirvan dutu, Novhani üzümü, süt, yoğurt ve kaymağı ile meşhur Karabağ'ın eşsiz manzarasına misafirperver Azerbaycan Türkleri için özlem, üzüntü, yaralı bir kalple dikkat çeker ve acısını Azerbaycan'ı tanımayan okura anlatır:

*Görmeyenler arzu eder o torpağı göreydim ah,
Gören diyer o torpakda bin yıl süreydim ah.* (Ateşli, 1957a: 14)

T. Ateşli 1976 yılına kadar Türkiye’de yaşamış, şiirlerinde o dönemde Türkiye’nin sosyal yaşamında meydana gelen sorunlar hakkındaki görüşünü ifade etmiştir.

O tüm düşüncelerinde halkın refahını düşünerek gerçeği aktarmaya çalışmış ve sosyal sorunlarını şiirlerine yansıtmıştır. “Tekele Kasidesi” adlı şiirinde (1972) 1925’ten beri faaliyet gösteren sigara ve alkol şirketi olan ünlü “Tekele”nin dolandırıcılığını eleştirmektedir:

*Bira çok kez bozuk çıkar,
Votkası hep kazık çıkar,
Rakı şişesinden akar,
Eyvah Tekele, Eyvah Tekele. (Ateşli, 25 Aralık 1972: 1)*

Yalan söyleyen ve halkı aldatan siyasetçilerden hoşlanmayan T. Ateşli, “Çart-çurtlara Paydos Artık” şiirinde (Ateşli, 6 Şubat 1974: 1) “yeter beyler” der ve halkı onlara inanmamaya çağırır.

1956 yılından beri faaliyet gösteren Kirtasiya pazarında yaşanan vurdumduymazlık T. Ateşli’nin eleştiri hedefinden kaçmamaktadır. Şair memurların vatandaşların şikâyetlerini kendi çıkarları için ertelemelerini eleştirerek okura anlatır. “İltifat Etti Bize” şiirinde (1973) belediyelerin ek maliyetleri, artan fiyatlar, şehir içi otobüslerin kaldırılmasının sadece gazete çalışanlarını değil tüm şehir nüfusu üzerinde olumsuz bir etki bıraktığını aktarmaya çalışır:

*Bu halka layik hizmet bir kenara itilmiş,
Sılıynca da başı zam üste ekliyor,
Halbuki bu vatandaş sayın Belediyeden,
Can yakan zamlar değil, halka hizmet bekliyor. (Ateşli, 1 Mart 1973: 1)*

Kimi zaman şair, belediyede çalışanlarının halka doğru hizmet etmemesi ve her gün zam yapmasına gazabını belirtir. Yükselen zamlar halkın yaşam standartlarını düşürür ve şair sevgiye değil öfkeye tutunur. Bu şahıslara “zehirli bir akrep, bir yılan, halkın uykusu” diyerek neden oldukları zorlukları tüm ekstra masraflarıyla ifade etmektedir:

*Ne kudretin var imiş,
Ben sana hayranım zam.* (Ateşli, 1 Mart 1973: 1)

“Sigorta Hastanesine” şiirinde (1973) şair sigortalı hastalara gösterilen ilgisizliği, doktorların duyarızlığını, tıbbi muayenelerdeki ilgisizliği, hastalara verilen ilaçların kullanım tarihinin geçmiş olması ve kalitesizliğini ifade eder. “Başımız Dert Buluyor” şiirinde halkı, milleti aldatanlara karşı harekete geçmeye çağırır (Ateşli, 24 Mayıs 1973: 1).

“Akşam Haberleri” gazetesindeki “Halktan Bir Ses” şiirlerinde halkın dilini konuşur, acılarını ve sevinçlerini paylaşır, halkın sorunlarını dile getirerek bunların çözülmesini bekler.

“Seçimler Yaklaşıyor” şiirinde (1973) belediye başkanı seçmek isteyen vatandaşları yanlış sözlere inanmamaya, doğru seçim yapmaya çağırır. Çünkü bu kişiler her seferinde yalan vaatlerle halkı kandırarak sadece kendi çıkarları için çalışırlar. Böylece vatandaşlar, hayatlarını bekleyerek ve umut ederek geçirir ve sorunları çözümsüz kalır:

*Hangi işi biz tam gördük,
Hep eski tas, hamam gördük,
Biz neler görmek isterken,
Hep zam adlı yamyam gördük.* (Ateşli, 21 Nisan 1973: 1)

Şairin şiirine yansıyan toplumsal sorunlardan biri de okuma yazması bile olmayanların eğitilmiş insanlardan üstün konumda olmasıdır. T. Ateşli'nin hiciv şiirlerinde Sabir'in etkisi vardır. Sadece torpilli kişilerin önemli görevlerde çalıştığına gönderme yapar. “Sensiz işler duman torpil” (Ateşli, 7 Eylül 1973:1) diyerek ve kudretine “hayran” kalarak gücüneü milyonların canına mal olan atom bombasıyla kıyaslar. T. Ateşli, Sabir'in “Ademi Adem Eden Paradır” gazelinin etkisi ile yazdığı “Vecizeler” şiirinde (1964) ayrıca torpilli kişilerin göreve getirildiğinden ve bu kişilerin halkın hâlimden anlamadığından bahseder:

*Gündüz güneşin olsun, geceler ayın olsun,
Kör olsun, topal olsun, bir tane dayın olsun.* (Ateşli, 3 Ekim 1964: 1)

“Yaşasın Cumhuriyet!” şiirinde de (1973) Türkiye’ye kanı, canı, vatani gibi seslenir:

*Büyük hünerleriyle,
Eşsiz zaferleriyle,
Güzel memleketim,
Yaşasın Cumhuriyet!* (Ateşli, 27 Ekim 1973: 1)

“Vazifeni Yap Arkadaş!” şiirinde (1974) halkın zor zamanlarında devlet memurlarına işlerini vicdanla yapmaya seslenir (Ateşli, 9 Şubat 1974: 1).

T. Ateşli’nin “Taşlamalar” başlığı altında toplanmış hiciv şiirleri (1974) “Akşam Haberleri” gazetesinde yayımlanmıştır. Halkın ekmeğiyle oynayanlar ve insanları kendi çıkarları için aldatmak için her türlü yanlış yolu kullananlar eleştirilmektedir:

*Bazı insanlar vardır, yoklamadan kendini,
Müdür, amir velhasıl, baş olmağa can atar.* (Ateşli, 15 Şubat 1974: 1)

Halkın ekmeği ile oynayan devlet memurlarının vurdumduymazlığı o seviyeye ulaşmıştır ki okul temizlik görevlileri bile okul müdürü olmak için mücadeleye kalkışmıştır:

*Öğretmenler bir yana, hademeler bile,
Müdür koltuğu için büyük çabası varmış.* (Ateşli, 15 Şubat 1974: 1)

1974’te Yunanistan ile Türkiye arasında siyasi gerginlikler yaşanmış ve 16 Ağustos 1974’te İkinci Kıbrıs Harekâtı, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 360 sayılı kararı esasında ateşkesin ilan edilmesiyle sona ermiştir. Şair bu olaya da kayıtsız kalmamış, düşmanı sert mesajlarla savaşı durdurmaya çağırarak Türkiye’yi desteklemiştir.

*Dur ey dişi kanlı,
Köpek yunan dur,
Bir coşsam billahi,
Dümdüz olursun.* (Ateşli, 8 Ağustos 1974: 1)

“Yükselen Sedalar” şiirinde (1974) zamandan şikâyet etmekten yorulan şair, yalan söyleyen ve yalancı kişilerden, protestoculardan bazen de yolsuzlardan bıktığını dile getirmiştir. “Memurun Destanı” şiirinde (1974) sadece kendi maaşıyla, helal kazançla yaşayan bir devlet memurunun, günlük ihtiyaçlarını ödeyemeyecek şekilde fiyatların yüksek olması nedeniyle borçlanmasından ve çaresizliğinden bahsetmektedir:

*Çocuklar okuyor, masraflar ağır,
Yandım Allah deyip günlerce bağır,
Sesi al duyan yok kulaklar sağır,
Her dertle uğraşan memur kardeşim.* (Ateşli, 4 Şubat 1974: 2)

T. Ateşli'nin sanatının kendine has yönü, gazel tarzında yazdığı deyim ve hikmetli sözlerdir:

*Sırdaş arama dostum, sırrını yayacaksın.
Uslu yürüsen de sen bu yüzdün kayacaksın.* (Ateşli, 1 Mart 1965: 1)

Aslında T. Ateşli'nin insanlara iletmek istediği fikirlerin bazıları bugün hâlâ geçerlidir. Uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek ve güçlendirmek, devletlerarası işbirliğini geliştirmek amacıyla 1945 yılında kurulan 193 ülkenin üyeliği ile oluşan Birleşmiş Milletler, dünyanın pek çok meselesinde hâlâ sessizliğini korumaktadır. Daha 1965 yılına T. Ateşli ismi var olup da bir işe yaramayan teşkilatı uyanmaya davet etmiştir:

*Evet ismin var senin fakat cismin görünmez,
İşte meydandadır mal buna şahittir herkes.* (Ateşli, 9 Eylül 1965: 1)

XX. yüzyıl Azerbaycan Edebiyatı'nda hiciv tarzının kurucusu Mirza Alakbar Sabir'in üslubu da T. Ateşli'nin şiirinde etkisini göstermiştir. “İşin İştir Evladım!” şiirinde (Ateşli, 1965: 2) şair, Milli Eğitim Bakanı'nın çocukların sınıf geçememesi kararının iptaline itiraz etmiştir. Çünkü şairin görüşüne göre ders çalışmayan bir öğrencinin sınıf atlayamamak korkusunun olması gerekir ki derslerine iyice çalışsın. Şair,

bir babanın oğluna karşı alaycı kelimelerle “kafası bomboş oğlum” gibi ifade kullanmasının çocuğun geleceğini uçuruma götüreceğini belirtmektedir. T. Ateşli “Nasreddin Hoca ve Dünyamız” (Ateşli, 6 Temmuz 1966: 1) şiirinde 13. yüzyıl hiciv yazarı Molla Nasreddin yüzyıllar sonra Türk Edebiyatı'nda yeniden canlanır, şair toplumsal sorunların değişmediğini görerek çok üzülür.

22 Temmuz 1967'de Adapazarı'nın Mudurnu bölgesini sarsan 6.8 büyüklüğünde deprem, 89 kişinin ölümüne, 7.116 binanın zarar görmesine neden oldu. T. Ateşli “Perişandır Halimiz” şiirinde “Yok yardım, yok tebir yok, ilgisiz kaldı millet” (Ateşli, 25 Temmuz 1966: 1) diyerek depremzedelerin yarımsız, çaresiz ve acınacak durumda kalmalarından derin üzüntü duymaktadır.

T. Ateşli'nin ikinci vatani, memleketi Türkiye'dir. Türkiye hakkında birçok vatansever şiir yazmıştır. Şair 1949'da kaleme aldığı “Aç Koynunu, Ana Vatan” şiirinde kendisine almaçık bir Türk'ün oğlu der, cehennemden kurtarılan bir adam gibi Türkiye'yi anavatanı olarak kucaklar ve her karış toprağı için kanını ve canını feda etmeye hazır olduğunu ilan eder:

*Aç koynunu muhabbetle, al bağına bas sen beni,
Benden uğur gelir sana, çünkü anam bildim seni.* (Ateşli, 1953: 12)

T. Ateşli hayatının büyük bir kısmını Sakarya yakınlarındaki Adapazarı'nda geçirmiştir. “Armağan!” şiirinde (1968) belirttiğı üzere Sakarya; güzel insanları, kahramanları, şehitleri, tarihi yücelten destanları, altın toprağı, cennet bahçeleri, Sapanca gölü, eşsiz güzelliğı ve muhteşem doğası ile güzel bir şehirdir:

*Benim güzel yurdum, yuvam Sakarya,
Benim can dermanım, devam Sakarya.* (Ateşli, 8 Ekim 1968: 1)

Sakarya, şair için anavatanı kadar değerlidir. Hatta “Güzeldi” şiirinde de (1973) “Cennet bir yurdum var: Türkiye'm benim” (Ateşli, 22

Nisan 1973: 1) diyerek Türkiye'nin kendi yurdu olduğunu, nimetlerinin, doğasının, insanların ve mevsimlerinin güzel olduğunu not eder.

T. Ateşli için Türkiye dünyanın cenneti köşesi, kendi memleketidir. Hayatının büyük bir kısmını bu ülkede geçirdiği için sanat dünyası da Türkiye'de parlar. “Yaşasın Cümhuriyyet” şiirinde (1974) Cumhuriyet ile Atatürk'ü ikiz olarak görür, Türkiye'yi her türlü saadeti hak eden bir ülke olarak isimlendirir.

*Sen neler yaratmadın senindir her şeref şan,
Var oldukça Türkiyem iftihar etsin cihan.* (Ateşli, 9 Şubat 1974: 1)

“Mustafa Kemal'e” şiirinde (1957) tüm halkın büyük lider Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden dolayı derin üzüntü duyduğunu belirterek onu sadece tüm Türk dünyasına değil İslam dünyasına da örnek bir şahsiyet olarak nitelendirir:

*Sen rahat uyu, büyük ata, ölmemişen, bizimlesin,
Deseler ki, güneş sönüb inanmaram ölsem de ben.* (Ateşli, 1957b: 10)

T. Ateşli Alman ordusunda savaşan bir SS subayıydı ve savaş tarihini iyi biliyordu. Şair “Şanlı Ordumuz” şiirinde (1973) Türk ordusunun faaliyetini övmektedir:

*Karanlıkta bize ışıkta saçan,
Dar günde şafketla koynunu açan,
Saadetim için canından geçen,
Yaşa, sağ ol, var ol, Şanlı Ordumuz!* (Ateşli, 28 Nisan 1973: 1)

Şair, kahramalar yetiştiren görkemli Türk ordusuyla gurur duymaktadır.

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposu ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi amacıyla başlatılan Enosis hareketinin önderleri biri Makarios idi. 23 Aralık 1963 sabahı Kıbrıs'ta Matyat adlı bir Türk mahallesi, Matyat ve çevre köylerden yüzlerce silahlı Yunan tarafından saldırıya uğradı. Av tüfeğiyle silahlanmış 15-20

genç Türk, silahlı Yunanlara direndi ve köyü bu işgalci, yağmacı Yunanlardan korumaya başladı. Hava karardıktan sonra mermi ve havai fişekleri bitince büyük olasılıkla kendi köylerini terk ederler ve komşu köy Göçyatağı'ne geri çekilirler. Ama geriye döndüklerinde evlerinin yağmalandığını gördükten sonra Türklerin evlerini yakarlar. Matyatlı yurttaşlarımız geri dönmenin bir anlamı olmadığını zaten anlamışlardı.

Araştırmacı Ali Kerimbeyli'nin araştırması, Matyatlı Türklerinin son on yıllarda geri dönmediğini ve dolayısıyla mallarını kaybettiklerini göstermektedir: “O zamandan beri Matyat köylüleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurdu. Onların yanı sıra Yağmuralan köylüleri de AİHM'ye başvurdu” (Uğur, 12 Nisan 2014: 14). Hâlâ bir cevap beklerler. 21 Aralık 1963'te fetvanın Yunan Kilisesi'nin papazı Makarios tarafından verildiğini hayal edebiliyor musunuz? T. Ateşli, infazcı Makarios'un sözlerini de seslendirerek halkı Kıbrıs'a göndererek zaferi kutsadı.

Sonuç

Teymur Ateşli'nin şiirlerinde çelişkili duygular hâkimdir. Nitekim “Hakkımı İstiyorum”, “Kahr Olsun Kommunizm” ve “İsyan” şiirlerinde şair asi olduğu kadar, “Nâkam Gençliğime Yas Tuttum Ben” şiirinde karamsardır. Şair, ne kadar karamsar olursa olsun hayatının sonuna kadar hakkını aramıştır. Adalet ve isyan arayışı, kendisini sadece anavatanda değil ikinci vatani olarak gördüğü Türkiye'deki haksızlığa karşı tutumunda da göstermektedir. Şairin haksızlığa karşı protestolarına “Sigorta Hastaneye”, “Seçimler Yaklaşıyor”, “Vecizeler”, “Görevini Yap Dostum!” ve “Taşlar” şiirlerinde tanık olmaktadır. Yine de şair, ezilenlerin ve yoksulların her zaman yanındadır.

Teymur Ateşli'nin “Hicranlı Sesler” kitabına dâhil olan “Hicranlı Sesler”, “Garibin Ölümü”, “Mustafa Kemal'in Ölümü”, “Rübailer”, “Qafqaz”, “Mehbus”, “Görmedim”, “Xain” şiirlerinin dilinde hatalar var. Çünkü kitap 1957 senesinde basılmıştır ve bu dönemde şairin Türkiye

Türkçesini iyi bilmediği anlaşılmaktadır. Örneğin, şiirlerin isimlerinin “Kafkasya” değil “Qafqaz” (Ateşli, 1947: 16), “Hain” değil “Xain” (Ateşli, 1947: 29), “Mahpus” değil “Mehbus” (Ateşli, 1947: 25) şeklinde verilmesi şiirlerin dilinin Azerbaycan diline daha yakın olduğunu ispat eder. Fakat 1949 sonrası şiirlerindeki Türkiye Türkçesinde böyle hatalara rastlanmamaktadır.

Azerbaycan'ın ulusal bağımsızlığı ile ilgili şiirleri bugün hâlâ geçerlidir. Hayatı boyunca bağımsız Azerbaycan'a kavuşacağı günü dört gözle bekleyen ve bunu eserlerinde büyük bir heyecanla yansıtan Teymur Ateşli 1991 yılında özgürleşen Azerbaycan'ı ne yazık ki göremedi. T. Ateşli Azerbaycan'ın tarihini ve kültürünü iyi bilen bir kişidir. O, sadece savaşlarda bağımsızlık için savaşan silahlı bir kahraman subay değil aynı zamanda ulusal bağımsızlık, milli mücadele için çalışan bir şair ve kalemi ile yarattığı eserleri sayesinde Azerbaycan muhaceret edebiyatı tarihinde hep yaşayacak bir yazardır. T. Ateşli'nin adalet, azim ve vatanseverlik mücadelesi Türk dünyasının gençliğine örnek olarak her zaman hafızalarda yaşayacaktır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Ateşli, T. (1953). Aç koynunu, ana Vatan. *Azerbaycan Dergisi*, (10), 12-13.
- Ateşli, T. (1956). İstiklal. *Azerbaycan Dergisi*, (52-53), 7.
- Ateşli, T. (1957a). Azerbaycan. *Azerbaycan Dergisi*, (58), 14-15.
- Ateşli, T. (1957b). Mustafa Kemal'e. *Azerbaycan Dergisi*, (61), 10.
- Ateşli, T. (1957c). Oğlum Kemala. *Azerbaycan Dergisi*, (62), 28.

- Ateşli, T. (1958a). Ben hakkımı isterim. *Azerbaycan Dergisi*, (73), 10.
- Ateşli, T. (1958b). İsyân. *Azerbaycan Dergisi*, (74-75), 43.
- Ateşli, T. (16 Mart 1964). Şanlı ordum-Kıbrıs! *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (3 Ekim 1964). Vecizeler. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (1 Mart 1965). Ata sözleri. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (9 Eylül 1965). İşin iştir evladım!. *Akşam Haberleri*, 2.
- Ateşli, T. (9 Eylül 1965). Senin vazifen nedir?, *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (6 Temmuz 1966). Nasreddin hoca ve dünyamız. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (25 Temmuz 1966). Perişandır halimiz. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (8 Ekim 1968). Armağan!. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (25 Aralık 1972). Tekele Kasidesi, *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (21 Nisan 1973). Seçimler yaklaşıyor. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (1 Mart 1973). İltifat etti bize. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (22 Nisan 1973). Güzeldi. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (28 Nisan 1973). Şanlı Ordumuz. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (24 Mayıs 1973). Sigorta hastanesine. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (7 Eylül 1973). Torpil, *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (27 Ekim 1973). Yaşasın Cumhuriyet!. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (4 Şubat 1974). Yükselen sedalar. *Akşam Haberleri*, 2.
- Ateşli, T. (15 Şubat 1974). Taşlamalar. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (6 Şubat 1974). Çart-şurtlara paydos artık. *Akşam Haberleri*, 1.
- Ateşli, T. (9 Şubat 1974). Vazifeni yap arkadaş. *Akşam Haberleri*, 1.

Ateşli, T. (9 Şubat 1974). Yaşasın Cumhuriyet!. *Akşam Haberleri*, 1.

Ateşli, T. (8 Ağustos 1974). Dur, *Akşam Haberleri*, 1.

Paşayeva, A. (2014). Teymur Ateşlinin “Stalinqrad cəhənnəmində 95 gün döyüşən türk” əsərində milli istiqlal ideyasının inikası. *Bakı Dövlət Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası*, (3), 37-43.

Şamilkızı, G. (2018). *İstiklal hasreti - Azərbaycan mühaceret şiirleri antolojisi*. İstanbul: Ötüken.

Teymur, M. (1947). *Hicranlı sesler*. Nürnberq: Svabax.

Tuna, F.A. (2000). *Sakarya şairleri*. Adapazarı: Erkam.

Uğur (12 Nisan 2014). Türklər ata-baba torpaqlarından çıxarılıblar, *Xalq Cəbhəsi Gazetesi*, 14.

Yaqublu, N. (2005). *Azərbaycan legionərləri*. Bakü: Çıraq.

EXTENDED ABSTRACT

Teymur Mustafa oğlu Ateşli's poems (1923-1976), one of the leading representatives of Azerbaijani emigration literature, are very rich in subject and art. There are struggles for national independence, longing for homeland, optimism, sorrow, a complaint in the main elements of his poems. Teymur Ateşli, who lost his father in childhood for this reason he hated communists, he was an active member of the national resistance movement against the Russian invaders. He was born in prison and, after growing up, became a lieutenant in the German front, was captured by the Russians, lived with German prisoners in the international prison camp in Mittenvald, Germany.

T. Ateşli, who settled in Adapazarı after World War II 1949, worked for the "Akşam Haberleri" newspaper until the end of his life. After 1949 changed the creative aspects of poetry, the issues of the socio-political life of Turkey took up in his creative works. He sometimes also wrote satirical poems in critical style. The study of Teymur Ateşli's poems is of great importance for the study of Azerbaijani literature. . It would be appropriate to examine her poems chronologically in two groups: the period until 1949 and 1979 years Turkey period. Teymur Ateşli's poems have never been investigated separately yet. In this article, for the first time, the poems published in the "Akşam Haberleri" newspaper, Azerbaijan magazine and anthology books were analyzed by using the poet's poems with analytical and historical analysis method.

The poems bearing the name of longing for the homeland in the poems before 1949 in Teymur Ateşli's book were examined in the first paragraph.

In the second paragraph named after poems in poetry subsequent socio-political life of Turkey 1949 was investigated "Tekele Kasidesi", "Sigorta Hastanesi", "Seçimler Yaklaşıyor", "Vecizeler", "Vazifeni Yap Arkadaş!", "Taşlamalar" "Nasreddin Hoca ve Dünyamız", "Güzeldi", "Mustafa Kemale" and other poems. Many poems in the second paragraph were published in "Akşam Haberleri" newspaper.

Conflicting feelings prevail in Teymur Ateşli's poems. The poet is pessimistic in his poem as "Hakkımı İstiyorum", "Kahr Olsun Kommunizm", "İsyan" and "Nâkam Gençliğime Yas Tuttum Ben". The poet seeks his right to the end of his life, no matter how pessimistic. The search for justice and rebellion manifests itself not only in the homeland but also in the Turkish society that chose it as a second homeland in its attitude towards injustice. We witness the poet's protests against injustice in his all poems "Sigorta Hastanesi", "Seçimler Yaklaşıyor", "Vecizeler", "Vazifeni Yap Arkadaş!" and "Taşlamalar". Yet the poet is always with the oppressed and the poor.

There are mistakes in the language of poems such as “Hicranlı Sesler”, “Garibin Ölümü”, “Mustafa Kemalın Ölümü”, “Rübailer”, “Qafqaz”, “Qafqaz”, “Mehbus”, “Görmedim”, “Xain” included in Teymur Ateşli's book “Hicranlı Sesler”. Because the book was published in 1957, it is clear that the poet didn't know the Turkish language. But the poems after 1949, There is not encountered mistakes in Turkey Turkish.

His poems about the national independence of Azerbaijan are still valid today. Teymur Ateşli, who looked forward to the day when he would attain independent Azerbaijan throughout his life and reflects this with great enthusiasm in his works, unfortunately, could not see Azerbaijan, which was liberated in 1991. T. Ateşli is a person who knows very well the history and culture of Azerbaijan. He is not only an armed hero officer who fought for independence in wars but also a poet working for national independence and a writer who will always live in the history of Azerbaijani emigration literature thanks to the works he created with his pen. T. Ateşli's struggle for justice, determination, and patriotism will always live in memories as an example to the youth of the Turkish world.